

ko	lo
=	bo

spelend leren

**INTEGRATIE:
ANNEXATIE VAN DE KLEUTERSCHOOL?**

De Werkgroep Kritiese Kleuterleidsters houdt zich bezig met de ontwikkelingen in het onderwijs en onderwijsbeleid. Ook heeft de werkgroep als functie de weerbaarheid van kleuterleidsters te vergroten. Dat lijkt voor het integratieproces ko-lo hard nodig. In dit artikel geven de schrijfsters aan in hoeverre de integratie een bedreiging kan vormen voor het spelend leren op de kleuterschool. Na een inleiding over hun maatschappij- en onderwijsvisie geven zij aan wat de functie van het kleuteronderwijs is voor de integratie. Zij uiten kritiek op de leermiddelen-industrie in haar poging de kleuterschool, vaak met slecht materiaal, te verintellectualiseren. Tenslotte geven zij een voorbeeld van materiaal dat zij hanteren in het begeleiden van kinderen in hun taalontwikkeling.

Om de ideeën van de Werkgroep Kritiese Kleuterleidsters over integratie kleuteronderwijs/lager onderwijs duidelijk te maken, zullen we summier zeggen hoe wij de plaats van het onderwijs in deze maatschappij zien.

Maatschappij en onderwijs

Onze kapitalistische maatschappij heeft behoefte aan onderwijs, waardoor de bestaande machtsstructuren niet in gevaar komen. Dat betekent: onderwijs waarin individuele prestaties en concurrentiedrang worden aangeleerd; waarin tegenstellingen worden verbloemd en verschillen tussen mensen worden verklaard op grond van intelligentie en niet naar maatschappelijke factoren. De leerstof, de werkwijze, de regels voor de om-

gang van leerkracht met kinderen, van kinderen onderling op school bevatten een ideologie die door deze behoeften vanuit de maatschappij bepaald wordt. Het overdragen van die ideologie wordt ook wel het 'verborgen leerplan' genoemd: leren lezen en rekenen, de inhoud van vakken als wereldoriëntatie en beeldende vorming én de manier waarop deze worden gegeven, zijn niet waardenvrij. Onbewust worden daarbij waarden en normen overgedragen die onderwijs- en maatschappijbevestigend in plaats van -veranderend werken.

Kinderen leren met elkaar te concurreren: als ik maar beter ben dan mijn buurman, dan word ik extra beloond. Zélf mooie cijfers halen, is belangrijker dan samenwerking.¹

Kinderen ondervinden veel negatieve invloeden

vanuit de samenleving. Veel kinderen hebben te maken met slechte woonruimte en woonomgeving, spanningen in het gezin, gejaagdheid, drukte, lawaai, nervositeit. Dat werkt door in hun gedrag op school, in hun schoolprestaties. Maar de school weet daar niet op in te spelen. Onderwijsvernieuwing zou zich dáár op moeten richten. De integratie kleuter-/lagere school verandert er ons inziens niets aan.

Visie van de werkgroep op de ko-lo-integratie

Kleuterleidsters wordt vaak verweten dat ze geen 'systeem' hebben, geen leerplan. Voor de buitenwacht is er weinig controleerbaar van wat er in de kleuterschool gebeurt: er lijken geen normen of eisen te zijn waaraan kinderen moeten voldoen. Kinderen nemen weliswaar soms 'leuke werkjes' mee naar huis, maar wat dragen die bij tot hun ontwikkeling?

Voor het beleid, voor de schoolbegeleidingsdiensten, is dat lastig. Er lijken geen aanwijsbare, 'objectieve' resultaten te zijn van onderwijs waarin spelen prioriteit heeft. De aandacht moet meer naar het leren, het werken: speelleersets en spelwerkbladen worden ontworpen. Vaardigheden die van belang zijn op de lagere school moeten worden gestimuleerd, de schoolrijpheid bevorderd (is alleen de lagere school een échte school?). Het zijn vaardigheden, houdingen, motivaties, waarin kinderen, ook op de kleuterschool, verschillen, omdat ze een verschillende achtergrond hebben. Arbeiderskinderen hebben minder kansen, vooral de anderstalige kinderen onder hen. Vernieuwing, een longitudinale benadering in het onderwijs voor 4-12-jarigen zou moeten betekenen: het verwezenlijken van een optimale begeleiding voor alle kinderen. Dat is: gedifferentieerd, aangepast onderwijs. *Kindgericht*. Integratie die ten goede komt aan álle kinderen, ongeacht hun maatschappelijke achtergrond, juichen wij toe. De breuklijnen tussen ko en lo moeten worden weggewerkt, maar dan ook op het héle terrein van de ontwikkeling van het kind: sociaal, creatief, intellectueel, motorisch en cultureel. Uit diverse publikaties en ervaringen van kleuterleidsters² blijkt echter dat het wegwerken van de breuklijnen tussen ko en lo zich voornamelijk afspeelt op het vlak van de intellectuele vorming. Er is veel nadruk op de vernieuwing van de kenniselementen in het onderwijs, met name op de vakken die 'toetsbaar' zijn.

Voorbereidend lezen, rekenen en schrijven op de kleuterschool! De mate waarin en de wijze waarop dit in de kleuterschool wordt gepropageerd³ en uitgevoerd maakt duidelijk hoe sterk de druk is om leergericht te werken. Hoe eerder en beter een kind kan tellen, hoe hoger de status van een school. Voor veel scholen, maar ook ouders, tellen de leerprestaties in plaats van de leefprestaties van kinderen. Volwassenen proppen de kinderen vaak vol met te hoog gegrepen verwachtingen. Wat het kind zelf wil, wordt genegeerd.

Met deze nadruk op het werken aan de intellectuele ontwikkeling van kinderen, op een manier die bovendien leerstofgericht is, is integratie voor het kleuteronderwijs geen verbetering. Integendeel: integratie wordt een middel om nog beter en vroeger efficiënte intellectuele prestaties te vragen, zodat de afvalrace al op de kleuterschool begint. Niet de leerling faalt, maar het onderwijs als het zich niet afstemt op de wezenlijke behoeften en interesses van kinderen, op hun persoon, hun ontwikkeling, hun omstandigheden thuis. Als het onderwijs niet verandert, blijven er altijd 'falende' kinderen.

Kind, leerstof en motivatie

We willen het niet voorstellen alsof de kleuterschool tot nu toe een oase van kindgericht onderwijs is geweest en de lagere school de boze wolf die het idyllisch sprookje komt verstoren.

Ook op de kleuterschool kan er nog veel veranderd worden. Ook in de kleuterschool gaat men vaak niet, of niet genoeg, uit van het kind. Te veel moeten kinderen aan eisen voldoen, prestaties leveren; steeds minder mag het 'vrijblijvend' spelen, alles moet een bedoeling en nut hebben (en wie maakt dat uit?). Te veel moet het kind activiteiten verrichten op gezag van de leerkracht (het werk wordt voor de kinderen klaargezet). Over het algemeen komen kleuterleid(st)er en onderwijzer(es) weinig tegemoet aan het eigen initiatief en de verantwoordelijkheid van de kinderen.

Betrokkenheid is een voorwaarde tot deelname aan het onderwijs. Ieder kind is nieuwsgierig en leergierig, heeft een natuurlijke ontwikkelingsdrang. Deze drang moeten we stimuleren. We moeten durven vertrouwen op deze kinderlijke ontplooiingsdrang; het kind een omgeving bieden die rijk is aan vormings- en onderwijsmomenten waarin het zichzelf ontwikkelt. Een kind zou zo

veel vrijheid moeten krijgen in omgang met andere kinderen en volwassenen dat het eigen activiteiten kan kiezen en programmeren. Keuzemogelijkheden vergroten de zelfstandigheid en leermotivatie.

De leefwereld van het kind moet veel meer centraal staan. Dit geldt bijvoorbeeld ten aanzien van de leerstof. Leerstofinhouden kunnen uit de abstracte sfeer worden gehaald: de eigen omgeving (wijk, buurt) kan veel meer vertrekpunt zijn voor les- en speelactiviteiten en niet een kant- en klaar-programma. De inhouden van die programma's liggen vaak buiten de leefwereld van veel kinderen (bijvoorbeeld omdat men uitgaat van een ideale woon- en leefsituatie). Als je vasthoudt aan de opbouw van zo'n programma, kun je onvoldoende inspelen op spontaan ontstane situaties en inbreng van de kinderen. Of zijn veel leid(st)ers blij dat er eindelijk voor de kleuterschool een 'verantwoord' programma is?

De taak van het kleuteronderwijs voor de integratie

Veel kleuterleid(st)ers zijn bang voor annexatie van de kleuterschool door de lagere school, zij zien de lagere school met twee jaar verlengd. We uiten geen beschuldigingen aan het adres van de lagere school, die immers met een groot aantal door de maatschappij en de economie opgedrongen eisen zit. We zien echter dat de vernieuwingen die op gang komen vooral naar voren worden gebracht vanuit het lager onderwijs. Wij pleiten voor meer invloed van het kleuteronderwijs.

De taak van de leid(st)er

De taak van de leid(st)er is de kinderen te stimuleren, te helpen waar nodig is. Ze moet de materialen zo aantrekkelijk mogelijk binnen de belangstelling van de kinderen brengen. Variatie in materiaalaanbod en activiteiten is hierbij een belangrijk element.

Om de ontwikkeling van elk kind zo goed mogelijk te volgen, zal de leid(st)er veelvuldig moeten observeren. Zij/hij kan op grond van deze observatie beslissen of wel of niet moet worden ingegrepen, bijvoorbeeld als een kind steeds tot dezelfde keuze komt, moeilijk tot keuze kan komen of bij gedragsproblemen.

Volgens onze ideeën zou het werken met het aanwezige materiaal er in de praktijk als volgt uit-

zien:

- * de kinderen kunnen uit al het aanwezige materiaal kiezen;
- * de leid(st)er begeleidt en stimuleert de kinderen bij hun zelfgekozen activiteit;
- * tijdens de activiteit blijft de leid(st)er op de achtergrond en heeft meer een afwachtere dan een ondernemende houding: als er eisen worden gesteld dan ontstaan die uit de ervaringen van het kind en er worden dan goede afspraken gemaakt.

Dit alles toepassen in de praktijk vraagt veel. Iets willen is nog iets anders dan iets kunnen. Als je zo wilt werken moet je jezelf en je werkwijze ter discussie stellen, want bijna niemand heeft dit zo geleerd of ervaren tijdens of na de opleiding. Kinderen veel vrijheid geven betekent niet: ze in de kou laten staan, ze geen persoonlijke aandacht geven, ze maar laten aanrommelen. Kortom, een meer afwachtere houding is iets anders dan afzijdig blijven.

Aldoende kun je leren hoe je:

- * door observatie op kinderen en hun spel kunt reageren;
- * een uitdagende omgeving kunt inrichten;
- * nieuwe impulsen voor spel kunt geven; en
- * kunt aansluiten op wat kinderen aandragen.

De leermiddelen-industrie

De leermiddelen-industrie heeft een grote invloed en stuurt, door de ontwikkeling van nieuwe materialen, het onderwijs voor een groot deel in een bepaalde richting.

Men werkt in eerste instantie voor het belang van de firma zelf en dat ligt niet op één lijn met de uitgangspunten van het onderwijs. De research van leermiddelenfirma's en de werkelijke behoefte van onderwijs zoals wij het willen, lopen ver uiteen.

Een aantal kritiekpunten, die wij hebben op het huidige materialenaanbod is:

- * er zijn veel overbodige materialen op de markt;
- * veel ontwikkelingsmateriaal draagt niet bij tot de ontwikkeling van kinderen, terwijl de naam dit wel suggereert; meestal heeft het de functie van toetsing en selectie;
- * veel materialen moeten begrippen e.d. 'aanleren' op een manier, die niet bij kinderen past: zuiver intellectueel, in het platte vlak en abstract. Denktrainers, (mini)loco, telspelletjes enzovoort zijn gericht op specifiek intellectue-

- le prestaties. Andere ontwikkelingsgebieden komen niet of nauwelijks aan bod;
- * te veel materiaal benadrukt de intellectuele vorming en houdt te weinig rekening met de spontane speldrang van het kind;
 - * materiaal is meestal niet multifunctioneel;
 - * breekbaar materiaal wordt vaak geweerd uit de kleuterschool. Je onthoudt kinderen daarmee de ervaring, dat iets breekbaar is;
 - * veel materiaal schrijft het kind voor hoe het ermee mag spelen. Het laat letterlijk en figuurlijk geen speelruimte;
 - * veel materialen confronteren kinderen met een surrogaat-werkelijkheid of schijn-werkelijkheid. Dat laatste is zichtbaar in materialen met als onderwerp rolgedrag man/vrouw, welvaart, huisvesting, harmonieuze situaties, enz. (zie ill. 1);
 - * met veel materiaal (lotto's, rijmwerkjes. enz.) kan of mag een kind niet zelfstandig werken; er moet altijd iemand zijn, die zegt of het goed of fout is.
- Voor speelwerkbladen geldt bovendien dat:
- * er vaak te veel afbeeldingen op één pagina staan;
 - * de afbeeldingen te klein zijn;
 - * de tekeningen niet herkenbaar zijn;
 - * er vaak verouderde gebruiksvorwerpen op staan;
 - * er gebruik gemaakt wordt van stereotypen;
 - * perspectivisch gezien de afbeeldingen niet altijd juist zijn (zie ill. 2);
 - * ze vaak rolbevestigend zijn;
 - * veel materialen (matrix, begrippendiagrammen) zo zijn voorgeprogrammeerd, dat ze niet uitnodigen tot eigen ontdekkingen. Eigen initiatieven uitwerken is niet mogelijk;
 - * veel materialen zo zijn gemaakt, dat een kind er alléén mee moet spelen. Dit bevordert concurrentie in plaats van samenwerking.

Heel alert willen we zijn op het materiaal dat wordt ontwikkeld voor het voorbereidend lesonderwijs. Voorbeelden daarvan zijn het Lezen-Spellen-Denken-programma en Klankdorp, als voorbereiding op respectievelijk Caesar en Letterstad. De bestaande methode voor het lager onderwijs is uitgangspunt, er wordt voor kleuters iets bijbedacht dat aansluit en voorbereidt op de later te gebruiken methode. Een 'goed' voorbeeld hoe vanuit de stof van de lagere school de integratie wordt vormgegeven. De uitgeverijen hebben nauwelijks geïnventariseerd wat er op de

kleuterschool aan materiaal aanwezig is en aan activiteiten wordt ontplooid in verband met de zogenaamde lees-voorwaarden. De goede gewoonte in het kleuteronderwijs om kinderen te observeren en vandaar uit materiaal en activiteiten aan te bieden wordt ondergeschikt gemaakt aan het aanbieden van een methode voor alle kinderen samen. Voor kinderen die er nog niet aan toe zijn, worden extra oefeningen of vervangende activiteiten bedacht. Is met Kerstmis in de eerste kunnen lezen het mooiste wat er bestaat?

Materialen moeten allround zijn, het kind als totaliteit aanspreken, dat wil zeggen zijn/haar gevoel, wil en verstand. Dan pas kun je ze ontwikkelingsmaterialen noemen, materialen waarmee het kind verder komt in zijn/haar ontwikkeling.

Alternatieven

Er zijn alternatieve materialen, die het kind prikkelen tot actie, die het uitdagen tot fantaseren en spelen. Dat wil niet zeggen dat wij vinden, dat bijvoorbeeld cijfers en letters per definitie niet in de kleuterschool thuis horen: die kunnen goed passen binnen een rijkgeschakeerde spelomgeving voor kinderen, die er qua ontwikkeling behoefte aan hebben.

Het is belangrijk kinderen bezig te laten zijn met activiteiten die aansluiten bij hun eigen motivatie; ze geen schijnmotivatie op te dringen zodat het kind iets doet omdat het er een plaatje voor krijgt of omdat het de juf zo blij maakt, enz.

Onze bedoeling is juist om kinderen op te voeden tot actieve mensen, die creatief kunnen omgaan met hun omgeving en die geleerd hebben daarop invloed te kunnen uitoefenen.

Uit onvrede met de leermiddelenindustrie hebben leden van de werkgroep een materialenonderzoek uitgevoerd.⁴ In dit artikel willen we een voorbeeld geven van alternatief materiaal dat voldoet aan de door ons gestelde criteria.

De lees- en schrijfhoek

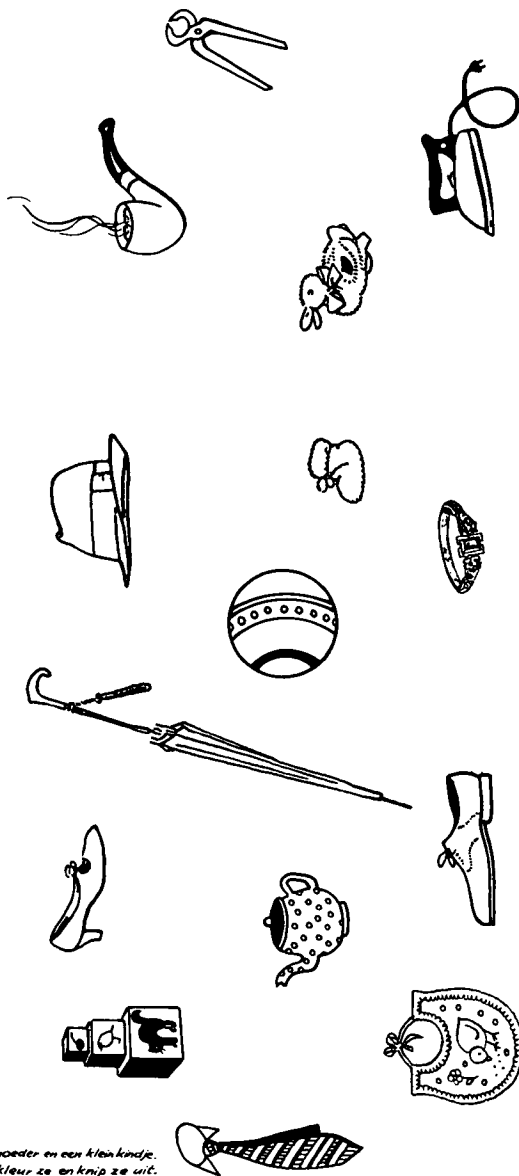
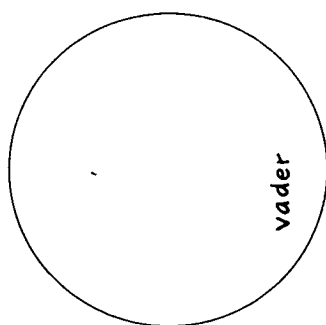
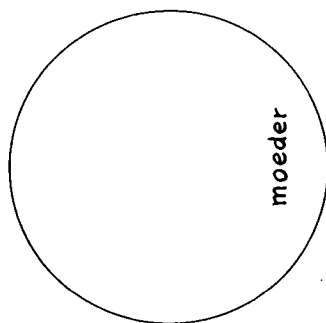
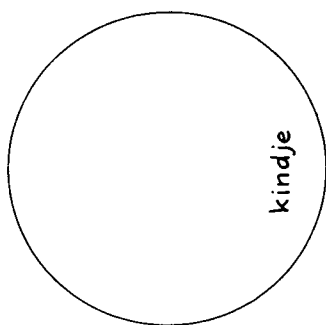
Het 'werken in hoeken' is een wezenlijk onderdeel van de kleuterschool. In het artikel 'De hutten van avontuur', elders in dit nummer, worden verschillende van deze hoeken genoemd en uitgewerkt. Wij willen ons daarom beperken tot een nadere uitleg van de lees- en schrijfhoek, die óók voor de lagere school mogelijkheden biedt.

Inrichting

Deze hoek kan op de volgende manier ingericht

van wie is het ?

2

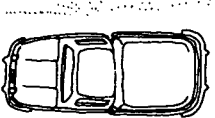
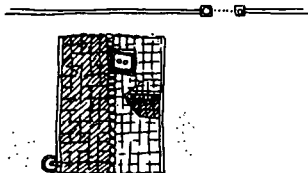
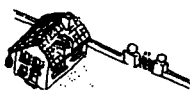
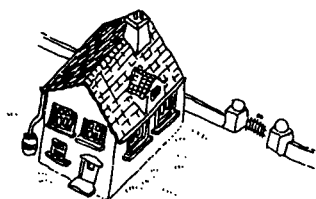
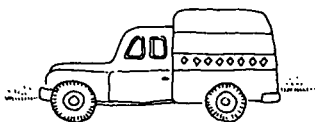

Opdracht: a. Teken in de rondjes een vader, een moeder en een klein kindje.
b. Noem alle dingen van het blad op, kleur ze en knip ze uit.
c. Plak de dingen, die van vader zijn, bij de tekening van vader enz.

Werkkaart 4

Wie ziet het zo?

Doe-programma 1981
Primo okki

zijn. Op de grond een kleed met kussens met daar omheen een aantal kasten, zodat het een afgeschermd geheel wordt. In deze kasten kunnen tevens de verbruiksmaterialen worden bewaard. Aan de wand kunnen een boekenrek en een aantal (prik)borden hangen. Ook bevindt zich in deze hoek vaak een tafel met een paar stoeltjes. Het is duidelijk, dat de lees- en schrijfhoekactiviteiten zich richten op de taalontwikkeling. Hierdoor kun je de interesse van kinderen voor geschreven taal opwekken en activeren en stimuleer je tegelijkertijd het mondelinge taalgebruik. Meestal zijn er twee of meer kinderen tegelijk bezig, zodat ze veel samen kunnen doen, samen naar oplossingen enz. kunnen zoeken.

Materialen en activiteiten

Allereerst vind je in deze hoek de, zowel verhalende als informatieve, *prentenboeken*.

Sommige van deze boeken zijn tijdens een boekpromotie geïntroduceerd, andere zijn er zonder meer ingezet. Deze laatste kun je bijvoorbeeld na enige tijd uit de hoek halen om aan de kinderen te vragen of ze weten waar het boekje over gaat. Je kunt ook samen met hen een verhaal bij de plaatjes verzinnen of een of twee kinderen iets over het boekje laten vertellen.

Tijdens een bepaald project of thema, bijvoorbeeld de dierentuin, kunnen er extra boekjes en ander informatiemateriaal over dat onderwerp in de hoek geplaatst worden.

De kinderen gebruiken al deze boeken om te bekijken, elkaar voor te 'lezen' of om er samen over te praten. Tevens kunnen verschillende activiteiten gesuggereerd worden. Na een gesprekje over bijvoorbeeld leeuwen: zoek eens een boek waar deze dieren in voorkomen of dieren die daar veel op lijken (katachtigen), of dieren die ook in de dierentuin leven.

Tijdschriften, kranten, folders e.d. om ze te bekijken, te verknippen en zelf een boek samen te stellen. Informatiemateriaal kan op deze manier door de kinderen zelf worden gemaakt. Ze kunnen bijvoorbeeld plaatjes uitknippen van verschillende dieren en het bijbehorende voedsel en deze opplakken in een folio multomap.

Nog enkele suggesties: een Eetboek, met bijvoorbeeld eten waar je veel van houdt, een boek van 1, 2 of 3 enz., met op elke bladzijde respectievelijk steeds één, twee of drie voorwerpen, een Ik-boek dat helemaal over jezelf gaat met pagina's van je moeder, je vader, je huis, het speelgoed

waar je graag mee speelt, enzovoort.

Het maken van boekjes is vaak een geliefde bezigheid en het is erg leuk daarbij gebruik te maken van bepaalde *druktechnieken* (boeken zijn immers ook gedrukt!). *Stempelen* is de meest eenvoudige manier van drukken. Je kunt het met allerlei materialen doen, bijvoorbeeld met je eigen handen, met groenten en fruit, met zelfgemaakte afbeeldingen van bijvoorbeeld een oude binnenband die op blokjes wordt geplakt en natuurlijk met de kant- en klaar-gekochte (letter)stempels. *Een deegrol of oude wringer* kan goed gebruikt worden bij het drukken met bijvoorbeeld zelfgeknipte kartonnen figuren, vouwsels, gekraste tekeningen in karton, lijmttekeningen en gestructureerd materiaal zoals schuurpapier, stof, enzovoort. Bovenstaande voorwerpen worden door middel van een roller met inkt ingesmeerd en met een afdrukpiertje tussen twee stukken karton gelegd. Door het te bewerken met de deegrol of door de wringer te halen, wordt de inkt gelijkmatig aangebracht. *Een limograaf* is een simpel instrumentje bestaande uit een houten raampje van ongeveer 15x21 cm dat bespannen is met (metaal of nylon) gaas. Dat raampje zit scharnierend vast aan een plankje van ongeveer hetzelfde formaat. Hiertussen leg je afdrukpapier met daarop een stencil (een blauwstencil werkt voor kleuters makkelijker), waarop een tekening met bijvoorbeeld een lege balpen is gemaakt. Op het gaas doe je een streep stencilinkt, waarna je het met een roller goed over het gaas verdeelt. De afdruk staat daarna op het papier. Dit apparaat is heel goed door kleuters te gebruiken.⁵

Borden en/of kaarten

Deze kunnen natuurlijk ook elders in de klas worden opgehangen. We wilden ze toch noemen, omdat ze uitstekend bij de lees- en schrijfhoekactiviteiten passen. De kinderen ontdekken hierdoor dat je met symbolen (wat letters ook zijn) iets duidelijk kunt maken.

Enkele voorbeelden zijn: een *takenbord*, dat kan bestaan uit een verticale rij met symbolen als een plantje, bezem, enz. waarachter elke dag een voor elk kind specifiek plaatje of hun naam (wanneer zij die al herkennen) gehangen kan worden. Zo weten ze wie er die dag voor een bepaalde taak aan de beurt is. Een *namenbord*: een horizontale rij met symbolen en/of namen van de dagen, waaronder de kinderen elke dag hun naam of plaatje hangen. Een *weerkaart*, waarop je door

middel van getekende symbolen bijvoorbeeld een zon of een regenbui en een pijl in het midden (klokmodel) elke dag kunt aangeven welk weer het is.

Letterdozen, houten letters, enveloppen en papier en schrijfgerei

Door bovenstaande activiteiten krijgen de kinderen vaak belangstelling voor letters en woordjes. Door de aanwezigheid van het zojuist genoemde materiaal zijn ze in de gelegenheid woordjes na te leggen en na te schrijven. Ook kunnen ze 'briefjes schrijven' en 'versturen', bijvoorbeeld naar een andere klas. Zo'n briefje hoeft overigens niet te bestaan uit letters. Ze kunnen ook tekeningen maken waar de leidster een door het kind gedicteerde tekst bijschrijft. Zie het artikel 'Taalonderwijs of deelvaardigheidstraining' in dit nummer. De tekeningen kunnen ook gebruikt worden om weer zelf een boekje, een strip- of beeldverhaal, enzovoort, van te maken.

Zo zijn er nog talloze voorbeelden van lees- en schrijfhoek-activiteiten aan te geven. We wilden het echter hierbij laten.

De aanleiding tot het geven van alternatief, niet-commercieel materiaal is niet een poging om het kleuteronderwijs zo goedkoop mogelijk te maken. We willen benadrukken dat je creatief kunt omgaan met allerlei materialen uit je omgeving. We willen laten zien dat het niet vanzelf spreekt dure, overbodige, vaak slechte materialen aan te schaffen of te gebruiken die, zoals in veel catalogi staat vermeld, 'onmisbaar' zijn of 'in het belang van de kleuter'. Dat bepalen we zelf wel. Het kan immers best anders!

Taal als sociale vaardigheid

Het onderwijs moet afgestemd zijn op het individuele kind, maar dat wil niet zeggen dat het individuen moet kweken die slechts werken om *zelf* vooruit te komen. Veel invloeden werken dit in de hand, zoals alleen leren, tafels uit elkaar, niet afkijken, alleen met materialen werken. Speelwerkbladen worden meestal aangeboden als individuele prestatiewerkjes, die op die manier gebruikt, sterke competitie in de hand werken. Wij zien in speelwerkbladen een middel tot verwerking van begrippen, die concreet aan de orde zijn gekomen in de lessen of projecten. We kunnen ze aanbieden als keuzewerk, zoals alle materialen, maar het is geen must. We willen meer de nadruk

leggen op het samen maken en samen verwerken van de opdrachten.

We kunnen kinderen bewust aanleren wat samenwerken is. Ook meer aandacht besteden aan het ontwikkelen van groepsbesef en solidariteit. Keuzen, beslissingen en correcties kunnen veel meer bij de groep of de klas gelegd worden.

Ze zelf laten vertellen en verwoorden in plaats van dat ze uitsluitend moeten luisteren en doen wat er gezegd wordt. We geven enkele voorbeelden:

Taalgebruik en woordenschat Het spontane taalgebruik moet veel gestimuleerd worden. De taal van de leerkracht moet de kinderen bereiken. De taal van een arbeiderskind moet geaccepteerd worden en we moeten niet de middenklassenorm toepassen en constateren, dat hun taal onjuist is. Het taalgebruik van kinderen varieert naar hun leeftijd, naar hun maatschappelijke achtergrond. De school als middenklasse-instituut heeft weinig op met ervaringen van arbeiderskinderen, met het taalgebruik dat daarbij past. Veel leerkrachten kennen hun wereld, en een deel van hun taal, niet. Maar door te luisteren, door een houding waarin kinderen ruimte krijgen, kan ook hun taal de school inkomen.

Erger is het wanneer leerkrachten die wereld, die taal ontkennen; als er alleen plaats is voor methodes, kant- en klare programma's, de standaardtaal, vaststaande roosters, voor alle kinderen dezelfde stof. Voor alle kinderen hetzelfde, dat lijkt democratisch, maar alle kinderen met verschillende achtergronden hetzelfde onderwijs geven is onrechtvaardig. Het gevaar daarvan is dat je kinderen monddood maakt.

Het uitbreiden van de woordenschat is belangrijker en kan volgens ons het beste gebeuren door middel van eigen beleving en verwoording van ervaringen. Een goede mogelijkheid is het in de klas halen van allerlei dingen. Zo kunnen kinderen bijvoorbeeld zien en beleven hoe water verdampt, planten groeien, zaad opkomt, kikkervisjes zich ontwikkelen, je appelmoes maakt. Je kunt hierover praten, de groei in kaart brengen door middel van tekeningen, er een verhaal of boek van maken (het boek van de tuinkers, etc.).

Niet alles kan echter zo. Dan is het beter naar buiten te gaan en bloemen, planten en dieren te bekijken in hun natuurlijke omgeving. Ook kun je je buurt verkennen. Praten met winkeliers, buurtbewoners en marktkooplui is functioneel. Doordat kinderen emotioneel gebonden zijn aan

hun buurt wordt de persoonlijke betrokkenheid sterker en intensiveert het de beleving en interactie.

Taalonderwijs toepasbaar in dagelijkse situaties

Ook na de bezoeken vinden er taalactiviteiten plaats: gesprekjes, winkeltje spelen, activiteiten in bijvoorbeeld de weeghoek, verhalen bedenken, poppenkast en liedjes.

Vertellingen en boeken Te veel verhalen gaan over situaties die voor het kind niet herkenbaar zijn. Hoeveel kinderen kunnen zich vinden in verhalen over het ideale gezin, dat woont in een mooi huis met een grote tuin, dat veel op stap gaat, op vakantie gaat en veel geld heeft? We hoeven kinderen heus niet voortdurend te confronteren met bijvoorbeeld ruzie, echtscheiding, spanningen enz., dat is een ander uiterste, maar ze in

een schijn-wereld opvoeden waarin geen tegenstellingen bestaan, is net zo goed onjuist.

Taalonderwijs moet gericht zijn op het verwoorden van ervaringen, het stimuleren van de communicatie tussen kinderen en leerkracht en kinderen onderling. Hoe creatief dit gebeurt, hangt af van de mogelijkheden en reacties van de leerkracht op het taalgebruik van het kind. Het open taalonderwijs, waar kleuterscholen vaak goede voorbeelden van laten zien, moet veel meer doorringen in de lagere school.

Integratie kleuteronderwijs/lager onderwijs hoeft geen heilloze zaak te zijn. Voorwaarde is: een gemeenschappelijke basisgedachte van waaruit alle leerkrachten, zowel in het kleuter- als in het lager onderwijs werken: echte *belangstelling en waardering* voor kinderen en dat wat hen bezig houdt.

Noten

- 1 Lees hierover: Theo Jansen *Ideologische aanpassing in het onderwijs* Werkuitgave SUN, Nijmegen 1975.
- 2 Publikaties van W.M. Nijkamp en W.J. Bladergroen in bijvoorbeeld *De wereld van het jonge kind*.
Publikaties van de Projectgroep Communicatienetwerk.
Ervaringen van kleuterleidsters gehoord op 'landelijke bijeenkomsten van de Werkgroep Kritiese Kleuterleidsters.
- 3 Dit wordt gepropageerd door SBD's, uitgeverijen en leermiddelenfirma's en onderwijsgeveenden.
- 4 *Zwart-Wit boek, speel-leermaterialen in het kleuteronderwijs* Stichting Kritiese Kleuterleidsters 1980. Samenstelling Werkgroep Kritiese Kleuterleidsters.
- 5 Veel informatie over mogelijke werkwijzen met kleuters is te lezen in het artikel 'Een druk avontuur met kleuters' van Ellen Senduk, in: *Aldoende: C1, onderbouw* p. 37-44, jrg. 79-80.